

agenda

HANDELINGEN VAN DE BIJEENKOMST
VAN UNIVERSITAIRE DOCENTEN NEDERLANDS
IN HET DUITSE TAALGEBIED
(BERLIJN, 18-20 MAART 2004)

Onder redactie van
Amand Berteloot, Jan Konst en Nicolette Zwijnenburg

agenda Verlag
Münster
2005

- Van der Horst, J.M. (2003a)**, 'Syntaxis in beweging', *Neerlandica extra Muros* 41 (2003), 1-11.
- Van der Horst, J.M. (2003b)**, 'Een poging tot; verkenning van de Prepositio Peterburgensis', in: *Waar gaat het Nederlands naartoe? Panorama van een taal*, ed. Jan Stroop, Amsterdam 2003, 270-276.
- Van der Horst, J.M.** (te versch.), 'Werkwoordelijke verbindingen', te versch. in huldebundel J. Taeldeman.

MATTHIAS HÜNING
FREIE UNIVERSITÄT BERLIN

Gaat het Nederlands 'geheel verloren'?
Over taalverandering en taalverloedering

I Inleiding

'Klachten over de verloedering van de taal zijn van alle tijden' – dat is de voorbeeldzin die Van Dales *Groot woordenboek der Nederlandse taal* geeft bij het trefwoord verloedering (Van Dale 2003).¹ Eén voorbeeld om de waarheid van deze dooddoener te illustreren: al in de eerste gedrukte Nederlandse grammatica, de *Twe-spraack vande Nederduitsche letterkunst* uit 1584, vindt men een klacht over de verloedering van het Nederlands.

- (1) '[...] dat de Nederlandse taal zo besmet is
Door vele vreemde on-Nederlandse woorden die erin opgenomen
zijn
En die men dagelijks nog veelvuldig ziet toenemen
Zodat onze moedertaal bijna verpletterd is
Dit is iets betreurenswaardigs, dat iedereen wel moet verdrieten
Dat wij Nederlanders, die alle andere talen kunnen leren
Onze eigen, met de geboorte meegekregen taal zo onbehoorlijk
spreken
[...]
Op die manier gaat het Nederlands geheel verloren'
(aangehaald en hertaald in Van der Sijs (1999:5); vgl. L.J. Spiegel
(1584/1962:12/13))

Deze passage is gericht tegen het overnemen van woorden en uitdrukkingen uit het Frans, maar dat men van mening is dat het Nederlands 'geheel verloren' dreigt te gaan, is kenmerkend voor veel puristisch geklaag. In een wat moderner gewaad vinden we een vergelijkbare opvatting (nu met betrekking tot invloeden uit het Engels) onder andere op diverse internet-sites, zoals die van *Taalpuristen.nl* (www.taalpuristen.nl) of de *Stichting*

¹ Nog in de 11de druk (uit 1984) stond er trouwens een ander voorbeeld ter illustratie: 'de verloedering van de taal door de 'progressieve' spelling'.

Taalverdediging. Op de voorpagina van deze laatste site vindt men het programma van de stichting:

- (2) Wij stellen ons teweer! Zoals veel mensen in ons taalgebied vinden wij dat hard nodig. Als we met lede ogen blijven toezien hoe de bedreiging van het Nederlands door de verengelsing/veramerikanisering om zich heen grijpt zullen we over een aantal jaren moeten vaststellen dat het onze eigen schuld is geweest. Het is zaak er nu tegenin te gaan en de onzin aan de kaak te stellen. [...]
(*Stichting Taalverdediging*, <http://dit.is/taalverdediging/>)

Het purisme is overigens niet alleen van alle tijden, maar kennelijk ook van alle talen. Dat blijkt heel mooi uit een verzameling van artikelen over purisme in veertig talen, uitgegeven door Nicoline van der Sijs (Van der Sijs 1999). Hier kunnen we lezen over de strijd in Frankrijk tegen de Anglo-Amerikaanse woorden, maar ook over purisme in het Indonesisch of in het Hebreeuws.

In Nederland wordt er op dit moment niet alleen geklaagd over de invloed van het Engels (in het bijzonder op het terrein van de woordenschat), maar ook over uitspraakvarianten die als lelijk worden ervaren (denk hierbij bijvoorbeeld aan het zgn. 'Poldernederlands'²) of over bepaalde constructies die fout worden gevonden (denk aan *hun hebben gezegd dat...*).

Volgens een vrij recente enquête blijkt ruim de helft van de Nederlandse bevolking van mening dat de eigen taal verloedert en iets minder dan de helft van de bevolking meent dat het onderwijs in de Nederlandse taal steeds slechter wordt. Bij de vijftigplussers is het percentage nog veel hoger: driekwart van deze bevolkingsgroep onderschrijft de stelling dat het Nederlands verloedert. (Vgl. www.trendboard.net, 10-11-2003)

Ook de politiek heeft hier een mening over. Zo reageert minister Van der Hoeven (Onderwijs) in een gesprek met het *Algemeen Dagblad* op de taalkundigen die vaststellen dat wat vandaag fout is in het taalgebruik, binnenkort misschien door iedereen wordt aanvaard.

- (3) 'Het spraakmakende voorbeeld is *hun hebben een mooie paard*.
Van der Hoeven: "Ik begrijp ook wel dat taal leeft, maar dit soort fouten moeten we niet toestaan. Dat veel mensen zo praten is geen

argument. Jongeren moet[en] goed Nederlands spreken, dat is belangrijk voor hun kansen op de arbeidsmarkt. We moeten fouten durven verbeteren. Als je een vreemde taal leert, gebeurt dat ook.'" (www.vandale.nl/nieuws/taalnieuws/46391, 27-10-2003)

Ik denk dat men het gauw eens kan worden over de juistheid van het kansen-argument van Van der Hoeven, maar over de vraag of iets goed is of fout, gaan de meningen desondanks uiteen.

De houding van de professionals, de taalkundigen, ten opzichte van dergelijke vragen is over het algemeen vrij laconiek en sterk relativierend: men velt geen waardeoordelen, men beschrijft alleen wat er gebeurt. Toch valt op dat er de afgelopen twee jaar veel belangstelling is van de kant van taalkundigen voor 'normen en waarden' van ons taalgebruik. Dit blijkt o.a. uit een aantal publicaties:

- Themanummer *Weerbaar Nederlands* van het tijdschrift *Nederlandse Taalkunde* (jg. 8, nr. 4, 2003); het verslag van een colloquium op 21 juni 2002 in Amsterdam naar aanleiding van de oratie van Fred Weerman, hoogleraar Nederlandse taalkunde aan de Universiteit van Amsterdam. De titel van het colloquium was: *Het Nederlands: een weerbare taal*.
- In 2003 verscheen ook de bundel *Waar gaat het Nederlands naartoe?*, uitgegeven door Jan Stroop (Stroop 2003), met daarin 35 artikelen over de meest uiteenlopende aspecten van het veranderende Nederlands die samen het 'panorama van een taal' moeten opleveren.
- Onlangs heeft ook de hoogleraar Nederlandse taalkunde van de VU Amsterdam, Theo Janssen, zich in de discussie gemengd, door op de website van *Taalschrift* (het tijdschrift van de Nederlandse Taalunie over taal en taalbeleid) een discussiestukje te publiceren onder de titel *Verloedert het Nederlands of vernieuwt het zich?* (taalschrift.org/discussie/000465.html)
- En begin van dit jaar gaf het Meertens Instituut een boekje uit onder de titel *Verandering en verloedering - normen en waarden in het Nederlands* (Bennis et al. 2004), in eerste instantie een relatiegeschenk van het Meertens Instituut, maar nu ook in de handel.

Dit laatste boekje heeft hevige reacties uitgelokt in het maandblad *Onze Taal*. Net als minister Van der Hoeven in het citaat hierboven zijn auteurs als Henk Spaan en Jan Renkema van mening dat taalkundigen zich niet (zoals de auteurs van *Verandering en verloedering*) relativierend moeten

² Vgl. hiervoor vooral de website van Jan Stroop (<http://cf.hum.uva.nl/poldernederlands/>) en natuurlijk zijn boek *Poldernederlands* (Stroop 1998).

opstellen ten opzichte van taalvariatie en -verandering, maar dat ze positie moeten kiezen, dat ze moeten aangeven wat 'goed' is en wat 'fout'. 'De taalgebruiker verwacht van de taalkundige een beredeneerd advies over wat hij moet doen in twijfelgevallen [...]' (Renkema 2004:122).³

Deze behoefte aan advies is er zeker, maar het is nog maar de vraag of ze het verwijt van Renkema rechtvaardigt. Volgens mij hebben we eerder te maken met twee verschillende taken en benaderingen die allebei hun bestaansrecht hebben. Er is inderdaad behoefte aan advies, maar de normatieve taalkunde die daaraan voldoet, is gewoon een ander soort taalkunde dan de beschrijvende, descriptieve taalkunde. Dat descriptief taalkundigen vaak met een zeker *dédain* neerkijken op hun collega's van het taaladvies, dat ze alleen zichzelf willen zien als vertegenwoordigers van de 'echte' taalkunde, is (a) onterecht en (b) een probleem waar ik nu niet op in kan gaan.

Joop van der Horst heeft gelijk wanneer hij in zijn bijdrage voor deze bundel stelt dat 'de taalwetenschap, door zich te verschuilen achter haar politiek-correcte doodoener, niet serieus ingaat op de maatschappelijke ongerustheid over taal' (Van der Horst 2005). Hierbij denk ik dan niet in eerste instantie aan advies met betrekking tot een bepaalde vraag of een bepaald twijfelgeval, maar meer aan de algemene ongerustheid over 'de verloederings' van onze taal en/of ons taalgebruik. Die ongerustheid is er en volgens mij ligt hier ook een taak voor de taalkunde (normatief of niet).

Ik grijp de kans om te reageren op deze ongerustheid door hier een aantal aspecten van taalverandering te bespreken. Eerst zal ik kort ingaan op leenwoorden en de Engelse invloeden in de woordenschat. Vervolgens zal ik 'fouten' en/of grammaticale veranderingen bespreken en tenslotte wil ik ingaan op wat bekend staat als 'functieverlies' van een taal.

³ Vgl. naast Renkema (2004) ook Spaan (2004) en de reactie van Van Oostendorp (2004) op hun kritiek.

II Verandering of verloederings?

1. Woordenschat

Theo Janssen illustreert zijn reeds genoemde stukje voor Taalschrift met een citaat uit het WNT:

- (4) 'Daar [in het WNT - MH] staat bij 'wetenschapper' verrassend genoeg het volgende citaat: "Naast de bekende germanismen duiken er de laatste tijd nieuwe op, zoals: 'wetenschappers' en het zeer onaangenaam klinkende 'verloederings', O.Taal 42, 15a [1973]." Zou het woord taalverloederings dus zelf een geval van taalverloederings zijn? Wie had dat gedacht, anno 2004, nu taalverloederings het aloude taalbederf verdringt? Dat puristische angst binnen enkele decennia zó door de feiten kan worden ingehaald!' (T. Janssen, taalschrift.org/discussie/000465.html, 26-01-04)

De aangehaalde reactie op het woord verloederings is dus een mooie illustratie van de verandering die het waardeoordeel over een bepaald taalverschijnsel kan ondergaan. Binnen dertig jaar wordt het negatief gewaardeerde *verloederings* tot de neutrale en gangbare term voor het verschijnsel, waarvan het eerst zelf een voorbeeld was.

Tegenwoordig wordt er niet meer zoveel geklaagd over het gebruik van germanismen, maar vooral over het gebruik van Engelse woorden. Moeten we ons zorgen maken over het *cancelen* van een *meeting*, over het *outsourcen* van taken of over de advertentie voor de baan van *sales manager*? Het antwoord van de taalkunde is vrij duidelijk: nee, daar hoeven we ons geen zorgen over te maken. Tenminste niet in die zin dat het gebruik van leenwoorden de structuur van het Nederlands zou aantasten of zelfs het Nederlands zou doen verdwijnen.

Het is de principiële fout van alle puristen dat ze ontleningen uit andere talen als zwakte beschouwen, terwijl het in werkelijkheid juist de kracht is van natuurlijke talen dat materiaal uit andere talen makkelijk kan worden geïntegreerd. Taalgebruikers zijn in staat om woorden en uitdrukkingen uit andere talen over te nemen en aan te passen aan de eigen behoeftes. Vaak worden leenwoorden ook direct bij overname al 'ingeburgerd' door ze aan te passen aan het eigen taalsysteem. Ook hiervan is *verloederings* een mooi voorbeeld: de spelling wordt aangepast (<u> wordt <oe>) en in plaats van het Duitse suffix *-ung* vinden we het Nederlandse *-ing*.

Door overname en aanpassing houden taalgebruikers hun eigen taal flexibel en up-to-date. Natuurlijk kan het storend zijn als mensen hun Nederlands doorspekken met Engelse leenwoorden, ook al omdat ze dan niet meer door iedereen worden begrepen, maar het Nederlands gaat er zeker niet aan ten onder.

2. Grammatica

Niet alleen in de woordenschat, ook op het terrein van de grammatica doen zich veranderingen voor. Vaak begint zo'n verandering met vernieuwingen die door de meeste taalgebruikers als fouten worden beschouwd. Een paar voorbeelden van dergelijke taalfouten:

- (5) Hun zijn gisteren bij oma geweest.
Ken jij dat even doen?
 Hij is veel groter dan mij.
 Zij is groter als ik.
 Hij heb een mooie huis.
 Het huis wat ik gekocht heb, is mooi.
 Ik irriteer mij aan die *hun hebben*-zeggers.

Deze fouten worden door veel taalgebruikers als zeer ergerlijk ervaren. Het gaat om fouten die te maken hebben met de (grammaticale) structuur van het Nederlands, die in strijd zijn met het systeem van het Nederlands. Ook taalgebruikers die betrekkelijk liberaal zijn als het gaat om vreemde invloeden in de woordenschat, hebben het met betrekking tot deze verschijnselen wel eens over 'verloederling'.

Laten we het eerste voorbeeld eens onder de loep nemen. Het is een verschijnsel dat door velen als bijzonder lelijk wordt ervaren. Het gaat om het gebruik van *hun* in subjectpositie: *hun hebben gezegd dat...* Dit verschijnsel is betrekkelijk goed onderzocht, o.a. door Roelant van Hout (vgl. Van Hout 1996, Van Hout 2003) en de resultaten van dit onderzoek zijn mijns inziens zeer geschikt om het negatieve oordeel erover enigszins te relativieren.

Het gebruik van *hun* in subjectpositie is een voorbeeld van een taalvernieuwing die afkomstig is uit de lagere lagen van de maatschappij: mensen met een lager opleidingsniveau gebruiken *hun* in deze positie relatief veel vaker dan mensen met een hoog opleidingsniveau. Daarnaast is het inmiddels ook overgenomen door veel jongeren. Roelant van Hout kon

bijvoorbeeld aantonen, dat *hun* zeer populair is in de kringen van voetbal-supporters, met als lichtend voorbeeld Johan Crujff.

De meeste taalgebruikers hebben het idee dat *hun zeggen* een vrij recent verschijnsel is. Dat is niet zo, al neemt het gebruik van *hun* in onderwerpspositie sterk toe. Van der Horst geeft in zijn Geschiedenis van het Nederlands in de twintigste eeuw een aantal bewijsplaatsen waaruit blijkt, dat dit gebruik van *hun* ook in de eerste helft van de vorige eeuw al is opgemerkt. Hij citeert o.a. de taalkundige Kruisinga die in 1939 in De Nieuwe Taalgids schreef:

- (6) 'En dan zijn er mensen die zeggen *Hun waren der ook, mevrouw*; dat zijn licht geen heren en dames met handschoenen, maar dat ze Nederlands spreken, zal men toch wel willen toegeven.' (E. Kruisinga, 1939, aangehaald in Van der Horst & Van der Horst 1999:155)

En Van der Horst laat zien dat ook Anne Frank in haar dagboek al zinnen gebruikte als *want dat is het wat hun vaak doen*.⁴ Hij concludeert op basis van dit soort evidentie dat het gebruik van *hun* als onderwerp waarschijnlijk begonnen is rond de eeuwwisseling van de vorige eeuw.

Als mogelijke verklaring voor de opkomst van het verschijnsel noemt hij een soort hypercorrectie: mensen uit het oosten, die in hun dialect geen *hun* hebben (subject- en objectvorm is daar *ze*) worden geconfronteerd met zinnen als *ik heb hun een kop koffie gegeven* en concluderen daaruit dat *ze* moeten vervangen door *hun*. En daarbij overdrijven *ze* door *ze* ook in onderwerpspositie te vervangen. De juistheid van deze theorie is moeilijk te bewijzen, maar dit zou in ieder geval één factor kunnen zijn.

Opvallend is ook dat de voor de hand liggende alternatieve verklaring: het is een dialectvorm die wordt overgenomen in de standaardtaal, kennelijk niet klopt omdat er geen traditionele dialecten zijn waar *hun* als onderwerp gebruikt wordt.

Als we nu kijken naar de geschiedenis van het Nederlands, dan blijkt het gebruik van een objectsvorm in subjectpositie geenszins zo vreemd als het tegenwoordig bij *hun* misschien lijkt. Zo is het Nederlandse *U* ook een voorbeeld van een dergelijke verandering.

⁴ Voor de publicatie van *Het Achterhuis* heeft Annes vader deze fouten trouwens verbeterd; daar staat dus ...*wat ze vaak doen*.

- (7) 'In 1866 klaagde de schrijver Jacob van Lennep dat "U in den eerste naamval" gelijk staat aan 'zondigen tegen de Nederduitse spraakkunst'. Een zin als 'U heeft gelijk' was hem een gruwel; je moest zeggen 'Gij hebt gelijk', en U mocht alleen gebruikt worden in andere zinsfuncties (bijvoorbeeld in: 'Ik geef U een presentje').' (Bennis et al. 2004:47/48)

De enige juiste subjectsvorm was voor Van Lennep nog *gij*. *U* in subjectpositie is dus een uitbreiding van de reeds bestaande voorwerpsvorm *u* bij *gij*. Hierbij moet echter worden opgemerkt dat dit subjects-*u* ook een andere oorsprong zou kunnen hebben en deze verklaring wordt door bijvoorbeeld Van der Horst waarschijnlijker geacht: de vorm zou ook ontstaan kunnen zijn uit *UE* (gesproken *uwé*), de afkorting voor *Uwe Edelheid*, een beleefde aanspreekvorm uit de 18de eeuw, vooral in brieven (Van der Horst & Van der Horst 1999:150/1).

Hoe dan ook: feit is dat de vorm *u* die oorspronkelijk alleen in voorwerpspositie kon worden gebruikt in de 18de en de 19de eeuw tot norm ook voor de onderwerpspositie werd.

Ook het Engelse *you* is kennelijk oorspronkelijk een objectsvorm geweest. In het *Oxford English Dictionary* kan men lezen:

- (8) 'YOU [...] Originally the accusative and dative plural of the second personal pronoun [...]. Between 1300 and 1400 it began to be used also for the nominative *ye*, which it had replaced in general use by about 1600. During the 14th century it also appears as a substitute for the singular obj. *thee* and nom. *thou*, being originally used in token of respect in addressing a superior, but later also to an equal, and ultimately generally [...]. Thus *you* is now the general pronoun of the second person, nominative or objective, singular or plural.' (OED 1989, lemma 'you')

We zien hier dus weer dezelfde uitbreiding van het gebruik: eerst alleen in objectpositie, later ook als subject (in de nominatief).

En kijk tenslotte ook naar het Afrikaans waar de oorspronkelijke Nederlandse pronomina *wij* en *zij* als subjectvormen in het meervoud volledig zijn verdrongen door *ons* en *hulle* (uit het oudere Nederlandse *hunlieden*), de oudere objectvormen.

- (9) Persoonlijke voornaamwoorden in het Afrikaans

persoonlijke voornaamwoorden		
enkelvoud	subject	object
1.	<i>ek</i>	<i>my</i>
2.	<i>jy, u</i>	<i>jou, u</i>
3.	<i>hy, sy, dit</i>	<i>hom, haar, dit</i>
meervoud		
1.	<i>ons</i>	<i>ons</i>
2.	<i>julle</i>	<i>julle</i>
3.	<i>hulle</i>	<i>hulle</i>

Door deze wijzigingen ontstond een vereenvoudigd systeem waarbij er nu in het meervoud – los van de functie – voor elke persoon nog maar één vorm is (die overigens tegelijk ook de vorm voor het possessiefpronomen is).

De voorbeelden maken duidelijk dat de veranderingen die wij tegenwoordig kunnen observeren bij het gebruik van *hun* niet zo vreemd zijn als ze misschien lijken, wanneer we alleen kijken naar het hedendaags Standaardnederlands. Een en ander heeft te maken met de deflexie in het Nederlands: door het verlies van de naamvallen raakt ook de behoefte aan een duidelijk verschil tussen subjects- en objectsvormen bij pronomina op de achtergrond. Het verschil tussen subject en object wordt vooral syntactisch uitgedrukt, door de positie van een pronomen in de zin, en minder door de vorm van dat pronomen.

We hebben dus in zekere zin te maken met een 'natuurlijke' ontwikkeling en ook Van der Horst (1999:157) is van mening dat het hier niet gaat om 'een dwaze gril, een modieuze nieuwigheid'. Het gebruik van *hun* als onderwerp heeft parallellen zowel binnen het Nederlands (denk aan *U*) als ook daarbuiten (Engels, Afrikaans, enz.) en het wordt bovendien bevorderd door andere ontwikkelingen (deflexie). Het verzet tegen het subjects-*hun* zal daarom op den duur ook wel verloren moeite zijn. Dit is ook de inschatting van Van Hout:

- (10) 'De volgende twee conclusies kunnen wat mij betreft fier getrokken worden: 'hun' zal winnen in het Standaardnederlands en 'hun' is doorslaggevend populair geworden door de jongens, of beter gezegd de jonge mannen.' (Van Hout 2003:285)⁵

Taalverandering verloopt over het algemeen in fasen, het is een geleidelijk proces dat gaat via variatie en selectie. Iemand verzint iets nieuws of gebruikt een bestaand taalelement op een ongewone, nieuwe manier. Dit nieuwe element wordt naast de reeds bestaande mogelijkheden gebruikt. De nieuwe uitdrukkingmogelijkheid wordt overgenomen door anderen of ook niet. In het laatste geval verdwijnt ze weer, in het eerste wint ze terrein. Soms zijn nieuwe woorden of constructies meteen een groot succes: binnen no time worden ze overgenomen door grote delen van de taalgemeenschap. Vaker is het echter zo, dat nieuwe woorden en constructies in het begin wantrouwend of afwijzend worden bejegend. Van verandering spreken we als een nieuwe variant wordt geselecteerd door de taalgemeenschap, wanneer ze m.a.w. tot norm wordt. Taalverandering is dus uiteindelijk niets anders dan de selectie van een bepaalde variant uit een pool van naast elkaar bestaande varianten. Wat verandert zijn niet de varianten zelf, maar het gebruik dat ervan wordt gemaakt en de regels voor het gebruik van bepaalde varianten.

De nieuwe variant is meestal eerst gebonden aan een bepaalde groep of een bepaalde regio en de waardering voor de nieuwe variant gaat over het algemeen gepaard met de waardering voor die groep of die regio. Het verzet tegen *hun hebben* zal dus wel te maken hebben met het feit dat dit een verandering is die uitgaat van taalgebruikers met een betrekkelijk laag opleidingsniveau. Ondertussen wordt *hun* echter ook al door andere bevolkingsgroepen gebruikt, zij het vooralsnog alleen mondeling.

Met betrekking tot de veranderingen rond het gebruik van *hun* bevinden we ons op de grens naar de laatste fase van een taalverandering: de selectiefase. Sommigen hebben *hun* al (onbewust natuurlijk) geselecteerd als default-vorm voor de derde persoon meervoud. Anderen blijven zich tegen *hun* als onderwerp verzetten. De kans is vrij groot dat het verzet in de volgende generatie (de jongeren van nu) veel minder sterk zal zijn, dat zij het veel makkelijker overnemen. En dan is de verandering een feit.

⁵ Van Hout voegt hier overigens nog een soort persoonlijke statement aan toe: 'Niet dat ik met deze conclusies als gebruiker van het Standaardnederlands gelukkig ben, integendeel. En ik zal mijn dochters 'zij' als meervoudsvorm blijven voorhouden, ik zal hen (nee, geen 'hun') blijven verbeteren. Ik zal me verzetten, tot de laatste snik als het moet. Maar als taalwetenschapper? Als taalwetenschapper geniet ik.' (Van Hout 2003:285)

3. Functieverlies

Het gebruik van leenwoorden, het gebruik van *hun* als onderwerp – het zijn verschijnselen die kenmerkend zijn voor een natuurlijke taal als het Nederlands. Verandering is – net als het geklaag erover – van alle tijden; verandering is geen verloedering, maar juist een teken van vitaliteit, en het is dus zeker niets om zich zorgen over te maken. Dat ligt misschien wel anders bij wat in de sociolinguïstiek bekend staat als 'functieverlies'.

Beheydt schrijft in zijn bijdrage aan de bundel *Waar gaat het Nederlands naartoe?* over de functies van een standaardtaal:

- (11) 'Een volwaardige standaardtaal is een standaardtaal die op elk gebied van het maatschappelijk leven alle functies kan vervullen, een taal dus die even bruikbaar is om over biochemie, postmodernisme, economie te spreken en te schrijven als om erin te lezen, te vrijen of ruzie te maken.' (Beheydt 2003:153)

In bepaalde contexten dreigt het Nederlands zijn functie als hét communicatiemiddel voor Nederlanders en Vlamingen te verliezen. Ik noem twee voorbeelden:

- Het is bekend dat er tal van bedrijven zijn, vooral bedrijven die internationaal werken, waar de voertaal inmiddels Engels is. Ook Nederlanders onder elkaar communiceren in e-mails en soms zelfs in gesprekken in het Engels met elkaar.
- Het Nederlands als wetenschapstaal staat onder enorme druk. In veel vakken is het al min of meer vervangen door het Engels.

Globalisering en internationalisering van het bedrijfsleven en van de wetenschap stellen nieuwe eisen aan de communicatie. In dergelijke nieuwe contexten wordt nu niet meer vanzelfsprekend gekozen voor het Nederlands; steeds vaker is het Engels de voor de hand liggende keuze. In strikte zin kunnen we dan ook niet spreken van 'functieverlies' – het gaat immers om nieuwe functies waarvoor het Nederlands nooit gebruikt is. Maar juist het feit dat het Nederlands in een aantal situaties niet meer standaard voor alle functies wordt gekozen door zijn moedertaalsprekers, vormt misschien op den duur wel een bedreiging.

Bij het gebruik van het Nederlands als wetenschapstaal moeten we een onderscheid maken tussen het wetenschappelijk onderzoek aan de ene kant en het onderwijs aan de andere. Met betrekking tot het laatste zien we

nu in het kader van de overstap naar het Bachelor/Master-systeem aan de Nederlandse universiteiten, vooral op MA-niveau, tal van Engelstalige studierichtingen ontstaan. Dit geldt niet alleen voor de bèta-vakken, maar ook voor de geesteswetenschappen. Een vak als de taalkunde ('General Linguistics') zal in de toekomst op MA-niveau bijna uitsluitend nog in het Engels worden aangeboden in Nederland. Alle universiteiten zijn druk bezig met het werven van studenten voor hun taalkundige opleidingen en ze doen dit internationaal. Door de gehele opleiding aan te bieden in het Engels meent men een betere uitgangspositie te hebben in de slag om de goede studenten. De oude leus dat wetenschap internationaal is, maar opleiding nationaal, blijkt dan ook niet meer zonder meer te kloppen.

Het rapport van de commissie Nederlands als wetenschapstaal uit 2003 had als titel *Nederlands, tenzij...* Dus: het onderwijs moet in het Nederlands, behalve als het onderwerp of de situatie iets anders eisen. Voor de MA-opleidingen geldt echter kennelijk eerder *Engels, tenzij...*

Met betrekking tot het wetenschappelijk onderzoek is het Nederlands in zekere zin nu al geen volwaardige standaardtaal meer: niet alleen verschijnen (bijna) alle natuurwetenschappelijke publicaties in het Engels, ook voor bijvoorbeeld de taalkunde geldt dat Nederlandstalige publicaties ondertussen een uitzondering vormen en het overgrote deel van de taalkundige dissertaties is eveneens in het Engels gesteld. Een en ander wordt bevorderd door het puntensysteem, dat inmiddels aan veel universiteiten wordt gehanteerd om de wetenschappelijke productie te kwantificeren: internationale, Engelstalige publicaties krijgen daarbij duidelijk meer punten dan Nederlandstalige (vgl. Klooster 2000).

Als nu ook in het hoger onderwijs het Engels steeds meer de dominante taal wordt, dan wordt het voor de individuele taalgebruiker op den duur steeds lastiger om over zijn/haar vak nog in het Nederlands te spreken en te schrijven. De woordenschat ontbreekt, men beschikt niet meer over de passende zinswendingen.

Het zal wel een onomkeerbare ontwikkeling zijn, maar ik denk dat dit soort functieverlies van het Nederlands ook zal leiden tot steeds verdergaand prestigeverlies. En als het prestige van het Nederlands voor zijn sprekers afneemt voor steeds meer functies en in steeds meer domeinen, dan zou het Nederlands wel eens terecht kunnen komen in een neerwaartse spiraal. Als er al sprake is van taalverloeding, dan betreft dat dus mijns inziens niet de verandering van het Nederlands, maar eerder de verwaarlozing van het Nederlands in tal van domeinen en voor tal van functies. Het

is steeds weer verbazingwekkend hoe makkelijk veel Nederlanders bereid zijn de eigen taal op te geven voor bepaalde functies.⁶

Als we nadenken over dergelijke ontwikkelingen houden we ons bezig met wat Ludo Beheydt 'de externe druk op het Nederlands' heeft genoemd (Beheydt 2003). En we komen dan terecht op het terrein van taalbeleid. Een warm pleidooi voor een nieuw taalbeleid vindt men onder andere in Reinier Salverda's artikel *De lokroep van het Engels - taalbeleid op z'n Nederlands*:

- (12) 'Wat hier nodig is, is: een nieuw taalpolitiek elan, een bredere visie, een stevige democratische basis, en een goed uitgewerkt, onderbouwd en consistent taalbeleid. En graag samen met Vlaanderen.' (Salverda 2001:10)

Hoe zo'n taalbeleid er concreet uit zou kunnen zien, dat is nog de vraag, maar veel pleit ervoor de steun voor het Nederlands ook van de kant van de politiek te vergroten. Wenselijk lijkt, zoals Salverda schrijft, een consistent beleid, een beleid dat het gebruik van het Nederlands in alle maatschappelijke domeinen bevordert.

III Besluit

Op 10 maart jl. was in de *Leeuwarder Courant* te lezen dat steeds meer Friestalige ouders in de opvoeding overschakelen op het Nederlands omdat ze denken dat dat de kansen in het onderwijs voor hun kinderen verhoogt. Vaak, zo schrijft de krant, leidt dat overigens tot grote problemen, omdat de ouders zelf het Nederlands niet goed beheersen.

Voor het Nederlands zie ik een soortgelijke ontwikkeling op dit moment nog niet. Dat Nederlandse ouders in de opvoeding van hun kinderen overschakelen op het Engels is voornamelijk een grote uitzondering. Wat we echter wel zien is dat steeds meer ouders kiezen voor Engelstalig onderwijs, dat steeds meer scholen een deel van het vakkenpakket aanbieden in het Engels. Aan de ene kant is dat natuurlijk zeer begrijpelijk en goed. Maar voor de toekomst van het Nederlands schuilt hier toch ook wel een gevaar. Op het moment dat kinderen tweetalig worden opgevoed en het

⁶ Voor België geldt dit alles in mindere mate. Het lijkt erop dat het taalbewustzijn door de lange strijd voor het Nederlands veel sterker ontwikkeld is in Vlaanderen dan in Nederland, waardoor het voor Vlamingen over het algemeen minder voor de hand ligt om het Nederlands zomaar weg te geven voor bepaalde functies.

Engels duidelijk meer maatschappelijk prestige heeft, is het functieverlies van het Nederlands niet meer tegen te houden, dan zal het Engels het Nederlands in steeds meer domeinen verdringen. De volgende stap – om dit scenario nog even voort te spinnen – is dan dat het Nederlands alleen nog als huis-, tuin- en keukentaal wordt gebruikt en dat men voor alle 'serieuze' functies en situaties overschakelt op het Engels, omdat nu eenmaal heel veel wat belangrijk is in steeds sterkere mate ook internationaal is. Op deze manier dreigt er dus op den duur misschien toch een 'Friesering' van het Nederlands.

Zover is het nog lang niet, maar Beheydt komt tot de conclusie dat het Nederlands in de toekomst veel steun nodig zal hebben, en ik denk dat hij gelijk heeft:

- (13) 'Het Nederlands, een volwaardige standaardtaal met 21 miljoen sprekers, zal in een zeer nabije toekomst heel veel steun en engagement van zijn taalgebruikers moeten krijgen om zijn moeizaam verworven positie in het sterrenstelsel van de talen te behouden.' (Beheydt 2003:162)

Mensen, taalgebruikers moeten van het belang van hun eigen taal overtuigd zijn. Ze moeten hun taal willen spreken, anders kan ook een doorwrocht taalbeleid de positie van een taal niet veilig stellen. Het gaat dus niet alleen om taalbeleid, maar ook om taalbewustzijn.

Dat er een taak is weggelegd voor de taalkunde wanneer het gaat om het uitstippelen van een taalbeleid, lijkt duidelijk. Maar hebben taalkundigen ook de taak het taalbewustzijn te vergroten? Hoort het promoten van het Nederlands bij de taken van de taalkunde? In tegenstelling tot waarschijnlijk verreweg de meeste collega-taalkundigen zou ik deze vraag niet zomaar ontkennend willen beantwoorden.

Literatuur

- Beheydt, L. (2003).** De moeizame weg van een standaardtaal. De externe en interne druk op het Nederlands. In: Stroop, J. (red.), *Waar gaat het Nederlands naartoe? Panorama van een taal*. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker, 152-163.
- Bennis, H., Cornips, L. & Van Oostendorp, M. (2004).** *Verandering en verloedering. Normen en waarden in het Nederlands*. Amsterdam: Amsterdam University Press - Salomé.

- Van Dale (2003).** *Groot woordenboek der Nederlandse taal op cd-rom*. Versie 1.3, op basis van de dertiende uitgave. Utrecht, Antwerpen: Van Dale Lexicografie.
- Van der Horst, J. (2005).** Nederlands: voor- en achteruit. (*Deze bundel*).
- Van der Horst, J. & Van der Horst, K. (1999).** *Geschiedenis van het Nederlands in de twintigste eeuw*. Den Haag, Antwerpen: Sdu Uitgevers, Standaard Uitgeverij.
- Van Hout, R. (1996).** Waar kwamen hun onze taal binnen? In: Van Hout, R. & Kruijssen, J. (red.), *Taalvariaties. Toonzettingen en modulaties op een thema*. Dordrecht: Foris Publications, 143-156.
- Van Hout, R. (2003).** Hun zijn jongens. Ontstaan en verspreiding van het onderwerp 'hun'. In: Stroop, J. (red.), *Waar gaat het Nederlands naartoe? Panorama van een taal*. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker.
- Klooster, W. (2000).** Nederlands als taal van de wetenschap. *Nederlandse taalkunde* 5, 85-89.
- OED (1989).** *The Oxford English Dictionary*. Prepared by J.A. Simpson [et al.]. Second edition. Oxford.
- Van Oostendorp, M. (2004).** Lang leve het lasser faire. *Onze Taal* 73, 122.
- Renkema, J. (2004).** Alles wat waar is, is koud zonder waarde. Taalverandering of taalverloedering? *Onze Taal* 73, 120-122.
- Salverda, R. (2001).** De lokroep van het Engels. Taalbeleid op z'n Nederlands. *Ons Erfdeel* 44, 3-10.
- Van der Sijs, N. (red.) (1999).** *Taal trots. Purisme in een veertigtal talen*. Amsterdam/Antwerpen: Uitgeverij Contact.
- Spaan, H. (2004).** Fout. *Onze Taal* 73, 89.
- Spiegel, H.L. (1584/1962).** Twee-spraack vande Nederduitsche Letterkunst. In: Caron, W.J.H. (red.), *Hendrik Laurensz. Spiegel: Twee-spraack - Ruygh-bewerp - Kort Begrip - Rederijck-kunst*. Groningen: J. B. Wolters.
- Stroop, J. (1998).** *Poldernederlands. Waardoor het ABN verdwijnt*. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker.
- Stroop, J. (red.) (2003).** *Waar gaat het Nederlands naartoe? Panorama van een taal*. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker.